

УДК 376-056.263-053.5 : 221.24

РОЗВИТОК ПАРТНЕРСЬКИХ СТОСУНКІВ ЧУЮЧИХ І НЕЧУЮЧИХ ФАХІВЦІВ У ПИТАННІ НАВЧАННЯ НЕЧУЮЧИХ УЧНІВ

І. С. Мужайло

У статті представлено теоретико-практичні, правові аспекти проблеми навчання нечуючих з позиції соціокультурного підходу в освітній сфері.

Ключові слова: чуючі, нечуючі, навчання, соціокультурний підхід, жестова мова, двомовність, доступ до інформації.

РАЗВИТИЕ ПАРТНЕРСКИХ ОТНОШЕНИЙ СЛЫШАЩИХ И НЕСЛЫШАЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ПО ВОПРОСУ ОБУЧЕНИЯ НЕСЛЫШАЩИХ УЧЕНИКОВ

В статье представлены теоретические, практические, правовые аспекты проблемы обучения незлышащих на позициях социокультурного подхода в образовательной сфере.

Ключевые слова: слышащие, незлышащие, обучение, социокультурный подход, жестовый язык, двуязычие, доступ к информации.

FORMATION OF PARTNERSHIP BETWEEN HEARING AND DEAF PROFESSIONALS IN TRAINING MATTERS OF DEAF PUPILS

The article presents theoretical and practical aspects, some legal issues in education of Ukrainian Deaf from the perspective of sociocultural approach to education.

Keywords: hearing, deaf, education, socio-cultural approach, sign language, bilingualism and access to information.

17 травня 2013 року у м Києві (Пуца Водиця) відбулася міжнародна науково-практична конференція «Білінгвальне навчання нечуючих: вітчизняний і зарубіжний досвід». Організаторами конференції: МОНмолодьспорту України, Інститут спеціальної педагогіки НАПН України,

Українське товариство глухих, Українсько-Канадський Альянс для глухих та слабочуючих, Об'єднання нечуючих педагогів.

Мета конференції передбачала забезпечення форуму для відкритого діалогу з питань двомовної освіти для нечуючих як за кордоном, так і в Україні на рівні знань, практики і законодавства на сучасному етапі.

З вітальним словом звернулася завідувач лабораторії жестової мови Кульбіда С. В., яка зазначила, що для «обговорення актуальних проблем сурдопедагогіки у сфері білінгвального навчання нечуючих зібралися представники двох країн світу – Канади та України.

Такий захід орієнтований на різні групи 150 фахівців, професійна діяльність яких тісно пов'язана з актуальністю представленої теми. Конференція поєднує державний і громадський сегменти, викладацьку плеяду і студентську спільноту, науковців і практиків, батьків і перекладачів, представників душпастирства.

До моменту проведення цього заходу нами з 2006 року було організовано і проведено 3 семінари всеукраїнського рівня, на яких вперше зверталася увага і обговорювалися питання, в центрі яких жести мови глухих як знакова лінгвістична система (нічим не гірша і не краща за словесну мову), засіб не лише спілкування, а й навчання нечуючих, серце культури спільноти глухих.

Сьогоднішня міжнародна конференція – це унікальна нагода для всіх учасників заявити про власні напрацювання в світовому науковому товаристві, представити дослідження з теорії, методології та практики розуміння білінгвального навчання нечуючих, ролі, місця і значення жестової мови у цьому процесі, у зв'язку з цим – переосмисленням ролі різних форм і засобів освітнього розвитку нечуючої людини, шляхів здійснення ефективного інформаційного супроводу нечуючої дитини в типах сучасних закладів» [6].

Не дивно, що наслідуючи кращі традиції світових стандартів, громадські організації нечуючих займають активну позицію у відстоюванні власних прав, в тому числі і лінгвістичних. На таких засадах привітав учасників конференції

голова УТОГ (найчисельнішої в Україні громадської організації) – Максименко Ю.П.

До вітальних слів приєдналися: від імені Інституту спеціальної педагогіки, як наукової структурної одиниці Національної академії педагогічних наук, директор, член-кореспондент, доктор педагогічних наук, професор – Засенко В. В. та представник МОНмолодьспорту України – Нагорна Н. О.

Впродовж одноденної насиченої роботи висвітлювався досвід представників Українського товариства глухих, Об'єднання нечуючих педагогів, Українсько-канадського Альянсу, Канадсько-Українського Альянсу, лабораторії жестової мови Інституту спеціальної педагогіки НАПН України, Ради перекладачів жестової мови м. Києва.

Зарубіжний (канадський) досвід використання національних жестових мов представляли доктор філософії директор Західно-Канадського Центру з досліджень глухоти ім. Девіда Пейкоффа – Рассел Д. та освітній консультант для глухих і слабочуючих Канді Л., які висвітлили особливості двомовної освіти очима глухої дитини, моделі білінгвального навчання, важливість підготовки глухих до викладання.

Цікавими і змістовними були доповіді українських науковців: Чепчиної І. І. «Нове в законодавстві України стосовно української жестової мови», Каменської Н. М. «Білінгвальне навчання – основний напрямок діяльності Об'єднання нечуючих педагогів», Адамюк Н. Б. «Взаємозв'язок української жестової і словесної мов у навчанні молодших нечуючих школярів», Дробот О. А. «Особливості двомовних програм для нечуючих», Кобеля І. Г. «В пошуках нового підходу до навчання глухих» та інших у питанні забезпечення прав нечуючих на жестову мову, доступність перекладу, створення двомовних програм навчання, врахування досвіду дорослих нечуючих у розробці стратегії і тактики щодо сучасного освітнього процесу нечуючої дитини в умовах двомовності.

У доповідях значна увага приділялася діяльності лабораторії жестової мови з 2006 по 2012 роки, що передбачає врахування досвіду дорослих нечуючих, які на собі відчули позитиви і негативи здобуття освіти, соціалізації. Це пов'язано, насамперед, з питаннями успішного розвитку і здобуття освіти нечуючими дітьми сьогодні, які інтегруються у загальноосвітні навчальні заклади.

Наша спільнота поділяється на тих, хто знаходиться «всередині» проблеми (нечуючих) і тих, хто «спостерігає проблему осторонь» – чуючих людей [7, 8].

Не секрет, що тривалий час думка «власників проблеми» – власне, нечуючих, ніким, ніде не враховувалася.

Аналіз діяльності закладів, в які інтегруються нечуючі діти, свідчить про однозначне прийняття рішень чуючими людьми, які пропагують єдино можливу модель освіти для нечуючої дитини – медичну. Цьому підпорядковані існуючі педагогічні технології, різноманітні навчально-методичні матеріали, аудіоапаратура, допоміжні засоби, які спрямовані на розвиток навичок слухового сприймання та словесного мовлення. Зважаючи на це йде нав'язування норм поведінки чуючих людей тобто діє політика використання лише словесної мови – своєрідний аутизм [8].

Все було б нічого, якби розвиток дітей відповідав віковому когнітивному і лінгвістичному розвитку чуючих ровесників.

Дорослі нечуючі та небайдужі чуючі фахівці, звертаючи увагу лише на зміст та засоби спілкування та навчання нечуючих дітей в умовах одномовності, констатують, що:

- при значних затратах часу на розвиток усного мовлення досить низький результат або відсутність результату;
- складніші функції мови (передача знань, інформації) відмічаються лише в окремих учнів, а в решти – взагалі не були відмічені;
- вивчаючи лише одну словесну мову нечуюча дитина відстає у розумовому, емоційному, соціальному розвитку;

➤ напруга у спілкуванні та низький рівень і якість спілкування між глухими дітьми та їхніми чуючими батьками (учителями). Як правило, батьки не обговорюють з дитиною жодних подій минулого, майбутнього, емоційних станів. Характерним є та обставина, що картина вакууму нечуючої дитини з її дорослішанням не зникає.

Виявляється, що чуючі вчителі та вихователі також незадоволені результатами своєї роботи.

З такими результатами ми не поодинокі, адже за статистикою загального обстеження при вивченні англійської мови за усним методом 18-річні глухі не володіють навичками чуючих дітей десятирічного віку (не знають багатьох синтаксичних структур словесної мови); менше 12 % 16-тирічних глухих розуміють прочитане на рівні 4 класу і вище.

Зважаючи на це, ми не можемо не констатувати, що за таких умов обмежується доступ і розуміння вербальної інформації. Адже ми з вами знаємо, що інтелектуальні здібності, вищий рівень когнітивних процесів залежить багато в чому від інформаційного забезпечення. Якщо розвиток нечуючої дитини не супроводжуватиметься інформацією корисного формату, не відбуватиметься передачі інформації.

Нечуючі дорослі на основі свого практичного досвіду стверджують: для успішного володіння мовою учням необхідний доступ до інформації, яка природно зрозуміла, орієнтована на спілкування, є змістовною. З речі маємо враховувати при цьому:

- учень має взаємодіяти з носієм мови (джерелом інформації), що максимально сприяє успіху оволодіння мовою;
- носій мови має бути не лише всесторонньо грамотним, але також він має давати свої пояснення спонтанно;
- ступінь і якість оволодіння мовою визначається також ступенем і якістю поступальної інформації.

Стає цілком очевидним, що є нагальна потреба застосовувати ще одну мову, яка є доступною, природною, а не штучно створеною, візуально

сприйнятою і комфортною; мовою, яка не гірша за вербальну, яка розвиває мислення дитини, яка дозволяє емоційно контактувати, фантазувати, спонтанно висловлювати свої думки, запитувати про будь-що – відповідати щохвилинним потребам так, як це відбувається у чуючої дитини.

З іншого боку, хороша компетенція в одній мові, є підставою для полегшеного вивчення іншої мови. Поки чуючі чекають, коли дитина досягне певного рівня словесної мови, не даючи їй можливості вивчати саме ту мову, яка відповідає її щоденним потребам, ризикуємо втратити час, сенситивні періоди розвитку і, як наслідок, дитина може відстати в розумовому, емоційному і соціальному розвитку.

Співробітники лабораторії жестової мови спираються на філософію двомовної освіти, яка передбачає застосування двох мов, враховує думку нечуючої спільноти: національна жестова мова існує і її необхідно поважати як будь-яку мову, що має свої власні права. Глухі люди користуються нею так, як чуючим людям ніколи не вдається. Зважаючи на це, чому б не використати можливість навчання національною жестовою мовою за допомогою нечуючих вчителів, які бажають викладати нечуючим дітям?

Сучасні зарубіжні дослідження дають змогу стверджувати, що дві мови для нечуючої дитини відіграють різну роль: для одних дітей жестова мова є важливішою, ніж словесна мова, або навпаки; в інших випадках обидві мови є рівноцінними. Окрім того, існують різні види втрати слуху, в результаті чого зустрічаються різні типи двомовності. Необхідно також враховувати, що взаємодія між цими двома мовами є складною (дві системи функціонування мови, дві системи розуміння мови, чотири мовленнєві навички). З цього випливає, що більшість нечуючих дітей повинна бути двомовною і бікультурною [2, 3].

Білінгвізм має на меті опанування нечуючою дитиною двома мовами: жестовою мовою, як першою при значному порушенні слуху, і словесною мовою, як другою. Щоб вивчити дві мови як слід, дитина повинна вступити в контакт з обома мовами і відчувати необхідність користуватися ними.

Покладання лише на словесну мову, як стверджують останні технологічні досягнення, створить ризик для майбутнього дитини, зокрема, її емоційного розвитку. Як би не склалося майбутнє дитини (обере один зі «світів», буде жити у двох «світах») – рання двомовність відкриває значно більше можливостей, ніж володіння однією мовою.

Методологія сучасної двомовності передбачає й вільне володіння сурдопедагогами двома контактуючими мовами, а також обов'язкову участь у педагогічному процесі глухих учителів – носіїв рідної мови. Глухі вчителі, взаємодіючи з чуючими працівниками і нечуючими дітьми, є соціальними моделями для учнів, допомагають удосконалювати жестову мову чуючим колегам, організовують навчання жестової мови технічного персоналу, батьків тощо [6].

Зазначена педагогічна модель спрямована на розвиток сильних сторін особистості нечуючої дитини: здібностей, самоідентифікації, впевненості у собі та ін. Важливим також є і визнання за учнями (а не вчителями) права на різний рівень володіння цими двома мовами з метою вдосконалення мовленнєвих навичок різних лінгвістичних систем.

Важливо, щоб досвід дорослих нечуючих враховувався при створенні індивідуальних планів, у відпрацюванні алгоритмів співпраці вчителів, асистентів, батьків [4, 10].

Одне з досліджень, проведене останніх часом у Норвегії стосувалося вивчення самооцінки і сприймання власного «Я» у двох груп слабчуючих молодих людей. I група користувалася з дитинства жестовою мовою (розвивалася в умовах двомовності); II група – лише словесною мовою в умовах аудизму.

Цікавим стало те, що I група молодих нечуючих не розуміла поставлених запитань, що стосувалися особистісних проблем. Реакція була наступною: *«Я – нормальна людина. «Я – повноцінна особистість, не краща і не гірша за інших»*. II група опитаних нечуючих відмічала різноманітні проблеми: у спілкуванні, в отриманні освіти, в особистому житті.

Чи не актуальними сьогодні є слова відомого вченого Виготського Л. С., який ще понад сімдесят років назад звертав увагу на *«нормальність нечуючої дитини, дефективною її робить середовище, яке не надає їй умов для нормального розвитку»* [6].

Тож чи варто ще раз акцентувати увагу на безпосередньому впливі мовного середовища як основи для формування майбутнього нечуючої дитини, її самоідентифікації, з тим, щоб поєднати спільні зусилля, максимально використовуючи позитивний досвід (канадський і власний український), а також можливості спеціальної освітньої системи для нечуючих.

Література.

1. Дитина зі світу тиші : на допомогу батькам нечуючої дитини науково-методичний посібник / уклад.: Зборовська Н. А. та ін.; за ред. Кульбіди С. В.- Київ: Пед. думка, 2008. – 183 с.
2. Конвенція про права інвалідів Резолюція генеральної Асамблеї ООН № 61/106, прийнята на 61 сесії ГА ООН. – www.un.org.ua. - 40 с.
3. Концепція ЖМ в Україні (проект) // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. - № 3 (53) 2009. – С. 3 – 8.
4. Концепція білінгвального навчання осіб з порушеннями слуху / [С. В. Кульбіда, І. І. Чепчина, Н. Б. Адамюк, А. В. Замша, Н. А. Зборовська, Н. В. Іванюшева, О. М. Лещенко]. – К. : УТОГ, 2011. – 53 с.
<http://lib.iitta.gov.ua/9292/1/%D0%91%D1%96%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B3%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%8F.pdf>
5. Кульбіда С. В. До питання про білінгвальне навчання нечуючих: теорія і практика /С. В. Кульбіда // Жестова мова й сучасність : зб. наук. праць. – К.: Поліграфічний центр УТОГ, 2006.– Вип. 1.– С. 16 – 22.
6. Кульбіда С. В. Освіта ХХІ століття / С. В. Кульбіда // Дефектологія. – № 2. – 2006. – С. 54 – 56.
7. Кульбіда С. В. Українська жестова мова як об'єкт лексикографічної параметризації / С. В. Кульбіда, О. М. Тищенко / Лексикографічний бюлетень. – Вип. 12. – Київ, 2005. – С.37 – 42. <http://www1.nas.gov.ua/institutes/ium/lb/Documents/LB-12.pdf#page=37>
8. Кульбіда С. В. Дослідження української жестової мови на початковому етапі / С. В. Кульбіда / Жестова мова й сучасність : Збірник наукових праць. – Вип. 3. - Київ: Педагогічна думка, 2008. - С.124 – 135. <http://scholar.google.com/scholar?cluster=9217502959697725399&hl=en&oi=scholar>
9. Кульбіда С. В. Концептуальні засади навчання нечуючих і використання жестової мови (на матеріалі зарубіжної теорії і практики) / С. В. Кульбіда / Жестова мова й сучасність : зб. наукових праць. – Вип. 3.- Київ: Педагогічна думка, 2008. - С.26 – 53. http://lib.iitta.gov.ua/1978/1/KulbidaSL2008_3.pdf
10. Кульбіда С. В. Українська жестова мова як природна знакова система / С. В. Кульбіда // Жестова мова й сучасність. – 2009. – № 4. – С. 218–240. <http://lib.iitta.gov.ua/1979/1/KulbidaSL2009.4.pdf>

13. Кульбіда С. В. Лексичне значення жесту / С. В. Кульбіда // Жестова мова й сучасність. – 2011. – Вип. 6. – С. 98–108. <http://lib.iitta.gov.ua/1981/>
14. Кульбіда С. В. Філософські підходи теоретико-методологічної бази спеціальної освіти: джерела розвитку нечуючої особистості / С. В. Кульбіда // Жестова мова й сучасність. – 2012. – Вип. 7. – С. 175–196. <http://lib.iitta.gov.ua/1983/>
15. Кульбіда С. В. Нове в законодавстві України щодо забезпечення прав глухих як лінгвістичної меншини / С. В. Кульбіда // Актуальні проблеми навчання і виховання людей з особливими потребами. – 2013. – № 10 (12). – С. 39–52. https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=LF1S4HoAAAAJ&citation_for_view=LF1S4HoAAAAJ:Y0pCki6q_DkC
16. Кульбіда С.В. Теоретико-методичні засади використання жестової мови у навчанні нечуючих / С. В. Кульбіда / Автореферат дис. на здобуття докт. пед. наук. за спец. 13.00.03. – спеціальна педагогіка. – К., 2010. – 38 с. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&Image_file_name=DOC/2010/10KSVUNN.zip&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1